

تدریس

پژوهش محور

روح الله رضاعلی

دانشجوی دکتری مدیریت آموزشی

در مدرسه و جمع معلمان فراهم نشده بود. خوش حال بودم، چون شنیدم مدیر مدرسه هم مجلات رشد را می خواند و در مورد مسائل آموزشی اطلاعات خوبی دارد. البته تا آن روز تلفیق حس خوش حالی و تردید را تجربه نکرده بودم. خوش حال بودم از اینکه معلمان با انگیزه در حال یادگیری هستند و تردید داشتم از اینکه در جمع این گونه معلمان مشتاق و با انگیزه چه باید بگویم؟ روز جلسه فرا رسید. حجم انبوهی از مطالب و نظریات و دیدگاه های علمی را دوباره مطالعه کرده بودم. اسلایدهای رنگارنگ با فعالیت های گروهی نیز پیش بینی شده بود تا جلسه خوب و اثربخشی باشد؛ اما همچنان مردد و نگران بودم.

مدیر مدرسه با احوال پرسی گرم از سر کار خانم رضایی تشکر کرد که مقدمات این جلسه را فراهم کرده بود. معلمان در اتاق مدیر دور میز بیضی شکلی نشسته بودند و با لبخند منتظر بودند من شروع کنم. اما خانم رضایی به یک باره گفت: «آقای دکتر، ضمن تشکر از حضورتان، اجازه بدهید جلسه را این طور شروع کنیم. من می خواهم درس گردش خون در علوم تجربی را به روش پژوهشی تدریس کنم. چطور این کار را انجام دهم؟»

با این سؤال، تمام آنچه تهیه کرده بودم به نظر بی فایده و بی اثر شد. البته من هم نمی خواستم این جلسه را به ارائه محض تئوری ها و نظریات علمی بگذرانم، بلکه می خواستم با توجه به انگیزه خوب معلمان، جلسه ای کیفی و اثربخش داشته باشیم. بنابراین، بدون مقدمه پرسیدم: «شما همکاران چه تعریفی از پژوهش دارید؟ آیا می توانیم تدریسی با رویکرد پژوهشی داشته باشیم؟»

هر کدام نظراتی داشتند که همه آن ها را روی تخته سفید نوشتیم. اما من به دنبال تعریف و مفهوم جدیدتری می گشتم که در این جلسه باید به آن می رسیدیم. بنابراین، از آن ها خواستم برای نظرات خود دلیل بیاورند.

جلسه کم کم گرم شد. هر کدام از معلمان نظرات خود را بیان می کردند:

خانم معلم تصمیم گرفته بود درس گردش خون در کتاب علوم تجربی پایه چهارم را به شیوه دیگری تدریس کند، چون احساس می کرد بچه ها در زمان تدریس چندان شاداب و با انگیزه نیستند. البته چند روز پیش در یکی از مجلات رشد مطلبی در مورد پژوهش و پژوهش دانش آموزی مطالعه کرده بود.

زنگ تفریح در جمع همکاران سوالی را مطرح کرد: «آیا امکان دارد در دانش آموزان یادگیری از طریق پژوهش اتفاق بیفتد؟ کسی در این باره مطالعه کرده و چیزی در مورد آن می داند؟» یکی از همکاران با لبخند گفت: «بله. وقتی مطالبی را به دانش آموزان معرفی کنی و آن ها هم از داخل سایت ها برای شما مطلب تهیه کنند، این می شود پژوهش دانش آموزی؟»

خانم رضایی لبخندی زد و گفت: «فکر نمی کنم این طوری باشد. اگر بچه ها از درگاه ها (سایت ها) مطالب را کپی می کنند و برای ما می آورند، شاید واقعا بلد نیستند چطور باید در مورد موضوعی پژوهش کنند!»

آقای مدیر تبسم بر لب گفت: «چند سال پیش مطلبی در مجلات رشد خواندم که توضیح داده بود یادگیری را بر محور پژوهش استوار کنیم؛ یعنی مسئولیت فعالیت های آموزشی و یادگیری مطالب جدید را به خود دانش آموزان بدهیم و معلم فقط نقش راهنما، تسهیلگر و ارزشیابی را به عهده داشته باشد». خانم رضایی، پس از بیان آنچه شرحش گذشت، درخواست کرد در جلسه شورای معلمان مدرسه آن ها شرکت کنم و در مورد روش تدریس پژوهش محور مطالبی ارائه دهم.

پس از صحبت های خانم معلم تصمیم گرفتم دعوتشان را قبول کنم و با مطالعه دقیق تر به جمع آن ها بروم؛ به خصوص که بعد از تعطیلی دوساله مدرسه ها به دلیل شرایط کرونایی، فرصت حضور

تربیت پژوهش محور یکی از اهداف مهم در فرایند یاددهی - یادگیری است. این تلقی از تربیت، زمینه ساز اندیشه پژوهش محوری در گام دوم انقلاب اسلامی می باشد

نشاط و شادابی در کلاس و فعالیت‌های دانش‌آموز ایجاد می‌شود. از طرف دیگر، دانش‌آموزان می‌توانند نظرات و دیدگاه‌ها و مطالب متنوع را تحلیل کنند و نظری جدید و خاص خودشان ارائه دهند. وقتی به درک عمیق برسند، این همان یادگیری اصیل است که مدیر مدرسه می‌گوید.

تخته پر شده بود از نکاتی که معلمان می‌گفتند: با تدریس پژوهش‌محور، مهارت‌های زیادی در بچه‌ها ایجاد می‌شود؛ از جمله:

- تقویت قدرت مشاهده و پرسشگری؛
- استفاده از وسایل و ابزار مناسب برای جمع‌آوری اطلاعات؛
- تفسیر، تحلیل، مقایسه، توزیع و پیش‌بینی موقعیت‌ها؛
- تبادل نظر، همکاری و تعامل سازنده با دیگران؛
- استفاده از تفکر منطقی و انتقادی.

دانش آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است

بنابراین، تدریس پژوهش‌محور یک الگوی زنده و فعال است که به دانش‌آموز فرصت می‌دهد خودش درگیر طراحی برای فهمیدن و یافتن شود. در سند برنامه درسی ملی هم، در الگوی هدف‌گذاری، تفکر و تعقل نخستین و محوری‌ترین عنصر از عناصر پنج‌گانه اهداف کلی است که شامل چندمحور است: حکمت، عقل فطری و الهی، خلاقیت، اندیشه‌ورزی، پرسشگری و پژوهش‌محوری. همچنین، در این سند فرض بر این است که فرایند یاددهی - یادگیری کوششی همیارانه است که تنها به کلاس درس و مدرسه محدود نمی‌شود، بلکه در مکان‌های دیگر مانند آزمایشگاه، کارگاه و میدان‌های ورزشی هم صورت می‌گیرد.

بنابراین، آموزش پژوهش‌محور صرفاً یک روش تدریس نیست، بلکه راهبردی جدید برای آموزش روش یادگیری به دانش‌آموز است. در آموزش پژوهش‌محور، معلم نیز همگام با دانش‌آموزان در جست‌وجوی پاسخ است. وسایل و امکانات را فراهم می‌کند و گام‌به‌گام مراحل کاوشگری را تا رسیدن به نتایج و اهداف تعیین‌شده هدایت و کنترل می‌کند. در این شیوه بر چگونگی حل مسئله تأکید می‌شود، نه پاسخ مسئله.

مدیر مدرسه گفت: «آقای دکتر، به نظرم این جلسه هم به نوعی برمبنای آموزش پژوهش‌محور بود، چون تمامی مطالبی که به دست آوردیم، از طریق بحث و گفت‌وگو و جست‌وجوی موبایلی (خنده همکاران) به دست آمد».

جمع‌بندی

بر اساس بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، دانش آشکارترین وسیله عزت و قدرت یک کشور است. استعداد علم و تحقیق در ملت ما از متوسط جهان بالاتر است. اکنون نزدیک به دو دهه است که رستاخیز علمی در کشور آغاز شده و با سرعتی که برای ناظران جهانی غافلگیرکننده بود - یعنی یازده برابر شتاب رشد متوسط علم در جهان - به پیش رفته است.

- پژوهش یعنی تحقیق

- پژوهش یعنی جست‌وجو کردن، پیدا کردن

- تحقیق یعنی حل مسئله و پیدا کردن راه‌حل‌های مختلف

- یعنی انتخاب یک راه‌حل مطمئن برای حل مشکلات

- یعنی معلم در تدریس بچه‌ها را به پژوهش کردن هدایت کند

یکی از معلمان گفت: «استاد می‌توانیم از گوشه استفاده کنیم؟»

گفتم: بله، ظاهراً قبلاً این کار را کرده بود. گفت: «پژوهش فرایندی هوشمندانه، هوشیارانه، خلاقانه و سازمان‌دهی شده است برای یافتن، بازگویی و بازنگری پدیده‌ها، رخدادها و رفتارها.»

پرسیدم، «اولاً از کدام منبع این تعریف را خواندید و در ثانی نظر خودتان چیست؟»

- این تعریف را از مقاله آقای صدیقی که در ششمین کنفرانس ملی مدیریت، اقتصاد و حسابداری در سال ۹۵ ارائه کرد خواندم. تقریباً تعریف جامعی است که به نظرم یاد دادن این فرایند به دانش‌آموزان خیلی مهم است، اما آن را باید در حد و اندازه دانش‌آموزان تعریف کنیم.

از معلمان پرسیدم، به نظر شما روش تدریس پژوهش‌محور چیست؟ همه ما در کلاس تدریس می‌کنیم، اما با توجه به تعریفی که همکاران گفتند، خانم رضایی می‌تواند برای تدریس گردش خون با روش پژوهشی اقدام کند و اساساً این الگو چگونه است؟

مدیر مدرسه وارد بحث شد و گفت: «یکی از مشکلات مدرسه این است که بچه‌ها مطالب را حفظ می‌کنند و دوست دارند نمره کارنامه خیلی خوبی داشته باشند تا اینکه فعال و خلاق باشند. فکر می‌کنم ما نباید یادگیری را به بچه‌ها تحمیل کنیم، چون یادگیری اصیل فرایندی است با انگیزه‌های درونی.»

از همکاران پرسیدم، یادگیری اصیل که آقای مدیر گفتند، به چه معناست؟

خانم رضایی که کنار تخته ایستاده بود و نکات کلیدی همکاران را می‌نوشت، گفت: «به نظرم آن یادگیری که بچه‌ها در آن فرصت دارند خودشان طراحی کنند، تصمیم بگیرند، راه‌حل‌های مختلف پیدا کنند و در نهایت بهترین راه‌حل یا مطلب مفید را کشف کنند و انجام دهند و حتی موضوع مورد نظر را نیز خودشان با علاقه انتخاب کنند!»

سؤال دیگری پرسیدم. با توجه به اینکه تدریس از وظایف معلم است، آیا این صحبت‌ها و تعریف و تحلیل‌هایی که در مورد پژوهش و اساساً تدریس بر اساس پژوهش بیان می‌کنید، به معنای کاهش نقش و جایگاه معلم نیست؟ به نظر شما، اگر معلمی بخواهد از این راهبرد، یعنی پژوهش در تدریس، استفاده کند، چه اتفاقی رخ می‌دهد؟

همکاران در جلسه با اشتیاق و بدون توجه به گذر زمان پاسخ می‌دادند:

- با این کار مدیریت یادگیری به خود دانش‌آموزان واگذار و